

(28.9.2018)

Ammatillisen vastuun ja velvoitteiden ulottaminen vapaa-aikaan leirillä?

Sosiaalialan ammattihenkilö työskentelee kehitysvammaisten ryhmäkodissa, jossa valvonta on ympärivuorokautista. Kysymys koskee yön yli kestäviä retkiä, jonne työntekijät ja ryhmäkodin asukkaat osallistuvat yhdessä. Työnantaja on todennut, ettei työntekijöille makseta yön osalta korvausta, sillä matkalle mukaan lähteneet asukkaat eivät tarvitse yövalvontaa. Ammattihenkilön mukaan kyse ei kuitenkaan ole vapaa-ajasta, vaan työntekijät ovat retken ajan asukkaiden käytettävissä. Lisäksi hän kysyy, kuka olisi vastuussa tilanteessa, jossa asukkaalle/asukkaille yön aikana sattuisi jotain ja työntekijät olisivat toisaalla viettämässä vapaa-aikaansa.

**

Palvelutuotannon johdon tehtävänä on määritellä turvallisen palvelun edellyttämät resurssit

Ammattihenkilön kertoman perusteella kysymys koskee autettua asumista, eli ryhmäkotia, jossa on ympärivuorokautinen henkilökunta. On kuitenkin mahdollista, että osa asukkaista voisi toimintakykynsä puolesta asua ryhmäkodissa, jossa henkilökunta on paikalla vain osan vuorokautta (ohjattu asuminen). **On kuitenkin vaikeaa kuvitella tilannetta, jossa asukkaan tuen tarpeen ympärivuorokautisuus rajoittuisi vain kotiin**, ja esimerkiksi retkelle osallistuessa avun ja tuen tarve ei enää olisi lain tarkoittamassa mielessä jatkuvaluonteista ja ympärivuorokautista.

Suomen hallitus teki valtioneuvoston periaatepäätöksen potilas- ja asiakasturvallisuusstrategiasta 28.6.2017. Potilas- ja asiakasturvallisuudella tarkoitetaan sosiaali- ja terveydenhuollossa toimivien henkilöiden ja organisaatioiden periaatteita ja toimintoja. Potilas- ja asiakasturvallisuutta ja laatua parannetaan riskienhallinnan avulla. Turvallisuus ja laatuongelmien ennakoinnilla estetään vahinkoja, vaaratilanteita ja toiminnan kannalta kielteisiä tapahtumia. **Palvelutuotannon johdon tehtävänä on määritellä turvallisen palvelun edellyttämät resurssit ja varmistaa niiden saatavuus.** Riittävä ja osaava henkilöstö varmistaa hyvät ja turvalliset palvelut kaikkina vuorokaudenaikoina. Yllättävien ja äkillisten henkilöstövajeiden varalle on sovitut menettelytavat. (Valtioneuvoston periaatepäätös Potilas- ja asiakasturvallisuusstrategia 2017–2021, stm 2017:9).

Vastuukysymys liittyy myös asiakasturvallisuuden omavalvontaan. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen valvonnassa korostuu palveluntuottajien oma vastuu toiminnan asianmukaisuudesta ja tuottamiensa palvelujen laadusta sekä asiakas- ja potilasturvallisuudesta. Sosiaalihuoltolaissa omavalvonta säädettiin otettavaksi käyttöön kaikissa sosiaalihuollon palveluissa 1.4.2015 alkaen. Valvira on aiemmin antanut toimintayksilöille omavalvontasuunnitelman sisältöä, laatimista ja seuranta koskevan määräyksen, joka päivitettyä tuli voimaan vuoden 2015 alussa.

Ammattihenkilön kuvaamassa tilanteessa työnantaja on todennut, että retkelle osallistuvat ryhmäkodin kehitysvammaiset asukkaat eivät tarvitse yövalvontaa. Mikäli työntekijät poistuvat vapaa-ajallaan tilasta/alueelta, jossa asukkaat yöpyvät, eivät he voi olla vastuulla mahdollisista vahingoista ja vaaratilanteista. Mikäli työntekijät kuitenkin – yhdessä omaisten kanssa – arvioivat, että asiakasturvallisuus

vaarantuu ilman yöaikaista valvontaa, on **työnantajan vastuulla tavalla tai toisella järjestää ”turvallisen palvelun edellyttämät resurssit”**.

Tällaisia tilanteita varten olisi hyvä laatia riskikartoitus osana asiakasturvallisuuden omavalvontaa. Potilas- ja asiakasturvallisuusstrategian mukaan työnantajan tehtävänä on määritellä turvallisen palvelun edellyttämät resurssit ja varmistaa niiden saatavuus. Henkilökunnalla on puolestaan sosiaalihuoltolain 48§:n mukainen ilmoitusvelvollisuus ”jos hän tehtävissään huomaa tai saa tietoonsa epäkohdan tai ilmeisen epäkohdan uhan asiakkaan sosiaalihuollon toteuttamisessa.” sosiaalihuoltolain soveltamisoppaan mukaan epäkohdalla tarkoitetaan esimerkiksi asiakasturvallisuudessa ilmeneviä puutteita.

Ammatillinen vastuu ulottuu työtehtäviin ja tällöin työajan sisällä tapahtuviin ammatillisiin tehtäviin. Yövalvonnan osalta vastuu on siten sillä, joka sen vastuun on itselleen ottanut ja joka on yön vastuuhenkilöksi nimetty (ja saa siitä korvauksen). Muilla paikalla olijoilla ei vapaa-aikanaan ole sen isompaa vastuuta kuin muillakaan ihmisillä hädän hetkellä.

Työntekijän ja työyhteisön yhteinen ammattieettinen velvollisuus on toimia niin, että kaikkien haavoittuvimmassa asemassa olevien asiakkaiden hyvä hoito ja huolenpito toteutuvat. Työyhteisön pitää olla aktiivinen epäkohtien esilletuomisessa.

Tapauksessa on myös kyse työajan ja vapaa-ajan erottamisesta. Kyse ei ole siitä, mitä työntekijä suostuu työaikanaan tekemään ja millaista ammatillista vastuuta hän on valmis ottamaan, vaan tässä tapauksessa siitä, millaista vapaa-aikaa hän suostuu viettämään. **Työntekijää ei voi velvoittaa vapaa-aikanaan kantamaan ammatillista vastuuta kehitysvammaisten asukkaiden hyvinvoinnista ja turvallisuudesta.** Jos varallaoloon perustuva yöaikainen valvonta on asiakasturvallisuuden kannalta riittävä toimenpide, on jonkun oltava vastuuhenkilönä ja saatava siitä asianmukainen korvaus.

Retket voivat olla palvelun laadun ja sen myötä asukkaiden elämänlaadun kannalta tärkeitä, mutta ne tulee toteuttaa siten, ettei asiakasturvallisuus vaarannu. Työnantaja ei voi laskea asiakasturvallisuutta työntekijöiden vapaaehtoisuuden varaan. Kyse on tilanteesta, johon on mahdollista ja johon pitää yhteisesti ja sovitusti varautua. Tosiasiassa työntekijät eivät velvollisuudentunnostaan poistuisi paikalta omana vapaa-aikanaan, mikäli se vaarantaisi asiakasturvallisuuden. Toimintatapaa, jossa työnantaja luottaa siihen, että työntekijät ovat asukkaiden käytettävissä vapaaehtoisesti myös vapaa-aikanaan, voidaan pitää työntekijöiden ammattietiikan systemaattisena hyväksikäyttämisenä.

Laura Lindeberg
erityisasiantuntija

Alpo Heikkinen
erityisasiantuntija

Talentia
ammattieettinen lautakunta 28.9.2018